

LEVELEK EGY IFJÚ KÖLTŐHÖZ

(A 44 ÉVES)
GEORGE SZIRTES
(A 24 ÉVES)
GEORGE SZIRTESNEK

Kedves Fiatal Barátom!

Köszönöm, hogy elküldted a verseidet. Arról tanúskodnak, hogy nem vagy híjával sem a képzelőerőnek, sem az energiának. Hogy némileg csökkentsem ennek a dicsőretnek az értékét, nem hallgathatom el azt sem, hogy energiád java részét másoktól kölcsönzöd, és hogy mind energiádat, mind képzelőerődöt szétforgácsolod azzal, ahogy állandóan a fölfokozottság és a kimerültség között ingadozol. (Találomra azt mondanám, hogy egyfelől túlságosan sok Blake-et, Rimbaud-t és Donne-t olvastál – ez a keverék könnyen az ember fejébe száll –, másfelől egy adag jóval könnyebb fajsúlyú és unalmasabb kortárs lírát, miközben nem érzékeled a különbséget a kettő között.) Másként fogalmazva, a verseid formátlanságban szenvednek. Ezen nem föltétlenül azt értem, hogy jobban tennéd, ha szigorúan kötött formákat és rimeket használnál, hanem azt, hogy nem fontolod meg eléggé, amit mondasz. Hozzá kell tennem, hogy véleményem szerint bizonyos szempontból ezek a hibák egészségesebbek egy fiatal költőben, mint a túlfejlett formaérzék és a belőle táplálkozó önelégültség, de azt tudnod kell, hogy nem a szenvedély, nem a gondolatok, még csak nem is a képzelet tesz a költőt, hanem az, hogy különleges érzék vagy, ha úgy tetszik, ösztön él benne a nyelv iránt (mellesleg ezt az ösztönt fejleszteni is lehet).

Tudom, hogy amit az imént mondtam, nem túlságosan eredeti. Talán emlékszel rá, mit mondott Mallarmé Rodinnek, amikor az kijelentette, hogy van néhány nagyszerű gondolata, amelyből szonettet szeretne írni. Mire Mallarmé: a szonettek nem gondolatokból készülnek, hanem szavakból. Auden is valami ilyesmit mondott, és én magam is így vélem. Szótagok, szavak, kifejezések, szólá-

sok, szójátékok, tréfák, többértelmű kifejezések, ritmus, hangsúly, színek, hangszínek, mindenféle verbális minták – mi, költők elsősorban ezekben leljük örömünket. Mielőtt bármi egyébre gondolnál, örömet kell találnod a kimondás pusztá aktusában vagy akár ennek elképzelésében, olyannyira, hogy valósággal szenvedést okoz, ha azt hallod, hogy valamit – bármit – rosszul mondanak.

Ez az öröm természetesen csak akkor válik termékennyé, ha mozgásba hozzák a szenvedélyeid, eszményeid, hangulataid és gondolataid, vagyis mindazok a lélektani állapotok és folyamatok, amelyek emberré tesznek bennünket. Ám a költők számára az a nyelvi forma, amelyben ezek jelentkeznek, ugyanolyan fontos, mint maguk az állapotok. Ők ugyanis mérhetetlen mennyiségű ösztönös tudás és tapasztalat segítségével olyan végtelenül finom verbális különbségeket hoznak létre, amelyek a világra adható különféle lehetséges válaszoknak felelnek meg. A nyelv a költészetben kezd istenigazában jelenteni: ott éri el maximális súlyát vagy sűrűségét. Egy vessor mindazt jelenti, amit egyáltalán jelenthet. Ennek ellenére természetesen föl szoktuk állítani e lehetséges jelentések érték-sorrendjét, és ezáltal létrehozuk azt, amit a kritikusok egy-egy vers „olvasatának” neveznek. Ám ahogy a nyelv szavai szótári jelentésükön túl mindenféle visszhangokat és asszociációkat is keltenek, ugyanígy áll a helyzet az „olvasatokkal” is. Olykor maga a lényeg, az egyértelmű erkölcsi állásfoglalás pusztá gondolata is homályossá, úgyszólván meghatározhatatlanná válik. Manapság divatos dolog eljátszani ezzel, pedig ez komoly dolog, amellet a legtöbb költő mindig is jól tudta, hogy a verset elindító érzés vagy gondolat gyakran gyökeresen különbözik attól, amivé azután a kész versben alakul. Bizonyos határok közt ezzel meg is kell békülnünk, hiszen amikor formálódni kezd bennünk egy vers, annak egyes jelentésrétegei eleinte szükségképpen homályosak.

Nem csoda, ha egy fiatal költő mindezt fölöttébb gyanúsak találja. Én is annak találok, de mit tegyünk? Mindenesetre az első és legfontosabb tanács, amivel szolgálhatok, az, hogy figyeld árgus szemmel a nyelvet, amelyet használsz. Távolodj el kissé a versed tárgyától és a tulajdon érzéseidtól, és hall-

gasd meg, hogy mit mondasz. Azt mondd, amit azok a szavak mondanak, amelyeket használsz.

Igazán jól figyelni természetesen csak akkor tud az ember, ha éles a hallása. A költőnek a füle – mármint a belső füle – a legnagyobb kincse. Az, hogy valakinek van füle a költészethez, nem ugyanaz, mintha jó zenei hallása volna. „Minden művészet állandóan arra törekszik, hogy zenévé váljék”, mondta Walter Pater. Ne higgy neki! Ha gondolod, kezeld bizalmasan ezt a vallomást, de én a zenét gyakran unom. A szavakat soha. A költő hallása köznapibb, földhözragadtabb, specializáltabb és őrültebb, mint a muzikusé. Számomra a puszta zenei hangok nem jelentenek eleget. A szavak nem kifinomult, nem elvont, hanem köznapiságok. Olyanok, mint azok a tárgyak, amelyeknek megvan a maguk története, nemcsak a műteremben vagy a műhelyben léteznek. A költőnek tehát ébernek kell fölélnie a körülötte fölhangzó nyelvekre.

Ezek egyike költőtársaink nyelve is, sőt éppenséggel azok közé tartozik, amelyeket a legnagyobb érdeklődéssel figyelünk. A legtöbb költő néhány másik költő verseinek köszönheti, hogy ráébredt a hivatására: meghallottak egy verset, és hirtelen úgy érezték, mintha most hallanák csak a nyelvet először igazán életükben, és ekkor villant az eszükbe először a lehetőség, hogy talán nekik maguknak is versírásra kellene adniuk a fejüket. Velem legalábbis így történt.

Egy kis kitérő: Megesett, hogy olyan nagyszabású költői versenyeken kellett bíraskodnom, amelyeken bárki részt vehetett, és ilyenkor mindig tisztán állt előttem a kínos igazság: sokkal többen írnak, mint ahányan olvasnak. Az az érzésem, hogy legalább egy-két verset mindenki megírta életé valamelyik szakaszában. Ezt akár biztató jelnek is tekinthetjük, mivel arra utal, hogy az igény mélyen gyökerezik az emberi lélekben. Ugyanakkor lehangoló tapasztalat is, hogy milyen tagolatlan megnyilvánulásokra képesek lustaságból és tudatlanságból olyan emberek, akiknek az élményanyagában semmivel sem kisebb lehetőségek rejlenek, mint a tiedben vagy az enyémben. Biztos vagyok benne, hogy a szülei halála pontosan annyira megrázta azt a másik embert, mint engem, talán még jobban is, ám az élmény ereje elszívároga a tar-

talmatlan közhelyeken keresztül. Ha már valaki költészetre adta a fejét, jól teszi, ha igen sok verset olvas. Akár egészen a megcsömörlésig... Biztosan emlékszel Marianne Moore-nak a költészetről szóló versére, amelynek a rövidített változata így hangzik: „*En se vagyok oda érte. / Mégis, ha mély megvetéssel olvassa az ember, fölfedez benne / végtére valamit, ami valódi.*” Am mielőtt idáig eljutnál, rengeteget kell olvasnod. És nemcsak a kortársaid verseit, hanem mindenféle régi költőket is. (Stevie Smith egy vásott pillanatában úgy nyilatkozott, hogy soha egy sort sem olvas el senkitől mindaddig, amíg legalább kétszáz esztendő el nem telt az illető halála óta.) Ha ragaszkodsz hozzá, hogy megalkodj önmagad imázsát, ne piacutatatóként lásd magad, hanem fölfedezőként. Lehetőleg mindig a sötét és elhagyott helyeket keresd föl!

Mentoraim egyikétől származik a mondás, hogy a költészet olyan öröm, amely fölforgatja a lelked. Költő számára legalábbis ez a legjobb fajtája. Soha ne olvass verset tudományos vagy elméleti szempontok alapján, ne olvass azért, mert világos képet kívánsz formálni magadban a XVI., XVII. vagy XVIII. század gondolati irányzatairól. Ha a versekben gondolatokat, elméleteket vagy ideológiákat keresel, bármi olyasmit, ami a szavak mögött rejlik, akkor egyszerűen rosszul olvasod őket. Tudom, hogy erős túlzásnak hangzik, és talán kissé romantikusan is, de azt tanácsolom, elsősorban úgy olvass, mintha az Édenkert lakója volnál, és tiltott gyümölcsökként izlelnéd a szavakat.

Arra sem tudok semmiféle egyedül üdvözítő szisztémát ajánlani, hogy mit olvass. Menj mindig az orrod után! A borkóstolónak és a morabstáknak állítólag híresen jó orruk van – helyes, ha benned mindkettőből van egy adag. Meg persze sok minden más is. Végtére is ebben a két emberfajtában van valami visszataszító. Te viszont nem egyszerűen olvasó akarsz lenni, hanem író is. Írni természetesen arról írj, ami neked magadnak fontos. Egyik levelében Rilke arra int egy fiatal költőt, hogy lehetőleg kerülje az elkoptatott témákat. Hagyjon békét a szerelmi költészetnek, tanácsolja neki, inkább merüljön el önmagában, a gyermekkorában, a természetben. De vajon mit értsünk természetben? Ismerek embereket, akik számára pénteken-

ként a szemeteskocsi érkezése éppannyira része a természetnek, mint a fecskék érkezése tavasszal. Ne légy fennkölt! Ami fennkölt, az ritkán hat elevennek, márpedig egy versnek így kell hatnia, amikor először olvasod és valahányszor újraolvasod. Ez azt jelenti, hogy neked kell új szemmel nézned a dolgokra: meg kell újítanod őket.

Attól félek, próbára teszem a türelmedet. Csak még egy megjegyzés: Emily Dickinson írja valahol, hogy minden vers egy olyan ház, amelyik saját kísértetre vágyik. A kísértet az a borzongás, az a frissesség, az ismerős-ismeretlennek az az érzése, az az energia, amelyet a vers magába sűrít. A költő mesterségbeli tudása adja az épület szerkezetét. Ám sokféle ház létezik, és sokféle kísértet. Akadnak, akik szerint az ihlethez megfelelő légkörre van szükség, akárcsak egy spiritiszta szeánszhoz: ezek az emberek csak éjszaka tudnak írni, ernyős lámpa mellett, csipkefüggönyök mögül beszűrődő különleges világításban, lehetőleg teliholdnál. Néhány túlérzékeny, depresszióra hajlamos költő váltig állítja, hogy kizárólag ilyen körülmények között lehet verset írni. Ez azonban szemenszedett ostobaság. Ha megpróbálsz vele, úgy végzed, mint azok a vén sarlatánok, akik olyan mennydörgő párosszal igyekeznek fölhívni magukra a hallgatóság figyelmét, amely valaha talán fenségesnek hatott, mára azonban minden energia elpárolgott belőle. Az ilyesmi elől a kísértetek unalmukban megszöknek. Merészen fogj hozzá a házad építéséhez, számolj vele, hogy később további szárnyakkal kell megtoldanod, avagy hogy esetleg hibásak a méréseid, számolj vele, hogy esetleg hétköznapi leszel, nehézkes, sőt egyszerűen rossz. A te házad a nyelvből épül, az pedig állandóan morzsálódik, és veszít az erejéből. Én ma már tőrhetően ismerem a saját házamat. Lényegében egy romos, de még lakható, múlt századi, klasszicista épülettömb, amely szerencsés esetben kitart a következő évezredig (tekintve, hogy az amúgy sincsen már messze). A szobákban olyan emberekkel szeretnék találkozni, akik különböznek tőlem, olyanokkal, akiknek tévéjük és telefonjuk van. Szeretném, ha a magam körül látott világból minél többet tudnék beköltöztetni a házamba. Egyesek csak egy éjszakára szállnak meg benne, másokat ki se lehetne többet kergetni.

Megeshet, hogy kénytelen leszek további szobákkal megtoldani. Ám a régi lakóknak, a kísérteteknek is megvan benne a helyük. Ahhoz, hogy egy szellem kísértetni tudjon, nem elég neki más szellemek társasága: arra van szükség, hogy egy eleven ember útját keresztesse. Nehéz egy ilyen épületben megőrizni a helyes arányokat. Ismerek egy Ybl tervezte házat Budapesten, valahol a Magyar utca és a Múzeum körút között, amelyben az arányok és a színek szinte énekelnek. Azt szeretném, ha az én verseim is ilyenek lennének. Lehet, hogy a te házad egészen másféle lesz: talán gótikus kastély, talán út menti bisztró, talán egy Bauhaus-stílusú lakótelepi ház, posztmodern hotel vagy szupermarket: ezek a dolgok ösztönösen, kinek-kinek vérmérséklete szerint alakulnak, de bármit válassz is, jó, ha mindig tartogatsz egy-két meglepetést a tarsolyodban, és ha a házadban lakni is lehet, nemcsak futólag megszállni.

Sajnálom, hogy ilyen hosszadalmas metaforákkal traktáltalak. A lényeg mindössze ennyi: tartsd jól nyitva a szemed és a füled, olvasd sokat, ne félj kockáztatni, lepd meg önmagadat, és soha ne felejtse el: nem ura és parancsolója vagy a nyelvnek, hanem esendő emberi lény, akit állandóan fenyeget a kifejezőképesség elvesztésének veszélye.

Sok szerencsét!

George Szirtes

(Rakouszky Zsuzsa fordítása)

A HOLMI POSTÁJÁBÓL

BELEBESZÉLŐ*

Válaszoló, persze, ha már megkérdeztetek, miért is ne mondanám el a véleményemet. Csak ne járnék úgy, mint aki verekedőket akar szétválasztani az iskolaudvaron, s aztán jó nagyokat kap a fejére. De még ha így lesz

* Hozzászólás Földényi F. László és Radnóti Sándor vitájához. (*Holmi*, 1993/9–11.)